

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах виникає потреба в підготовці учителів, готових не тільки творчо реалізувати себе в умовах мобільного світу, реформування системи вітчизняної освіти, а й орієнтованих на збереження і підтримку власного здоров'я й здоров'я підростаючих поколінь. У державних документах, зокрема в Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. та Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, одним із ключових напрямів державної освітньої політики визначено формування здоров'язбережувального середовища, екологізації освіти, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу тощо.

Тому очевидною стає потреба в теоретичній розробці шляхів удосконалення системи професійної педагогічної освіти з метою підготовки майбутнього вчителя до практичного втілення ідеї здоров'язбереження нації на всіх етапах освітньої діяльності.

Особлива роль у цьому процесі належить учителю початкової школи, який може, відповідно до специфіки своєї педагогічної діяльності, застосувати комплекс освітніх та виховних ресурсів здоров'язбережувальної взаємодії в початковій ланці освіти на засадах педагогічного дизайну з метою цілісного розв'язання проблеми збереження і зміцнення фізичного, духовного та соціального здоров'я учнів, формування їх здоров'язбережувальної компетентності. Це вимагає вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища та експериментальної перевірки ефективності запропонованих змін.

Проблеми вдосконалення змісту, форм і методів організації професійної підготовки вчителів початкової школи, формування складових їхньої фахової компетентності представлено в дослідженнях О. Будник, О. Комар, С. Литвиненко, С. Мартиненко, О. Матвієнко, І. Осадченко, Л. Пальшкової, О. Писарчук, О. Сороки, О. Ярошинської та ін.

Значна частина сучасних досліджень репрезентує способи реалізації здоров'язбережувальної стратегії в процесі підготовки майбутніх учителів (С. Бобровник, М. Божик, Ю. Бойко, П. Джуринський, Н. Карапузова, А. Петров та ін.) та формування готовності до її застосування в початковій школі (О. Ващенко, М. Дедловська, Б. Долинський, О. Діканова, О. Омельченко, О. Осолодкова, О. Савченко, Л. Сливка, Н. Урум, О. Філіп'єва та ін.).

Питання середовищної взаємодії були предметом наукового пошуку Н. Гонтаровської, Н. Завгородньої, Ю. Мануйлова, В. Ясвіна та ін. Аналіз можливостей середовища закладів системи освіти представлено В. Новіковим, О. Ліннік, К. Приходченко, Л. Солянкіною та ін. Окремі аспекти організації

здоров'язбережувальної діяльності педагога, що забезпечує створення середовища освітніх установ, охарактеризовано в працях Т. Водолазської, С. Дудки, В. Єфімової, Н. Поліщук, Н. Рилової, Т. Сілантевої та ін. Проте поза увагою дослідників досі залишається проблема підготовки майбутнього вчителя до конструювання середовищної взаємодії в умовах початкової школи на основі стратегії здоров'язбереження.

Своєчасність і доцільність дослідження цієї проблеми також зумовлена необхідністю розв'язання протиріч між:

- значними можливостями здоров'язбережувального середовища початкової школи як чинника формування особистості школяра та невідповідністю майбутніх учителів до його створення на основі полісуб'єктної взаємодії;

- потребою суспільства в компетентних учителях початкової ланки освіти, здатних до створення здоров'язбережувальної взаємодії на засадах педагогічного дизайну, й обмеженими можливостями їх підготовки в умовах традиційної системи опанування фахом;

- теоретичними напрацюваннями щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи та практичним втіленням ідей суб'єктності, практико-орієнтованості та здоров'язбереження.

Виявлені протиріччя і науково-практичні потреби в їх розв'язанні, актуальність зазначеної проблеми, її недостатня розробленість у теорії та практиці професійної освіти зумовили вибір теми дослідження: **«Підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Формування компетентного вчителя в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу» (реєстраційний номер 0111U007536). Тему дисертації затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 11 від 18. 06. 2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 25. 09. 2012 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічні умови її реалізації.

Відповідно до мети було визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан розробленості окресленої проблеми в науковій літературі й освітній практиці, визначити термінологічний апарат дослідження.
2. Розкрити сутність і структуру здоров'язбережувального середовища початкової школи, зміст та напрями діяльності вчителя.
3. Виокремити критерії та показники й охарактеризувати рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, здійснити їх діагностику.
4. Теоретично обґрунтувати модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.
5. Визначити педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя у визначеному напрямі.
6. Експериментально перевірити ефективність реалізації авторської моделі та відповідних педагогічних умов.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі.

Предмет дослідження – модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Для розв'язання поставлених завдань було використано такі **методи:** *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження з метою з'ясування стану її наукової розробленості, визначення термінологічного апарату дослідження; моделювання для розробки моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи; *емпіричні* – пряме та опосередковане спостереження, бесіда, опитування, анкетування, діагностичні методики, які дозволили з'ясувати стан сформованості здоров'язбережувальної компетентності респондентів; метод експертних оцінок для визначення педагогічних умов реалізації досліджуваного процесу; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) для з'ясування стану сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи; лонгітюдний метод для перевірки ефективності теоретично обґрунтованої моделі та педагогічних умов її реалізації; *математичні* (реєстрування, ранжування, математичний аналіз), статистичні (кількісний і якісний аналізи результатів експериментальної роботи, визначення значення t-критерію Стьюдента) з метою оцінки вірогідності вимірювань та обробки результатів дослідження, обґрунтування ефективності формувального етапу експерименту.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася впродовж 2011–2016 років і передбачала три етапи наукового пошуку.

На першому етапі (2011–2012 рр.) – *теоретико-пошуковому* – виявлено стан розробленості досліджуваної проблеми в науковій літературі й освітній практиці; обґрунтовано структуру здоров'язбережувального середовища початкової школи й окреслено зміст та напрями діяльності вчителя з його конструювання; розкрито особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища, обґрунтовано актуальність теми.

На другому етапі – *аналітико-моделювальному* (2012–2013 рр.) – виокремлено критерії, показники та охарактеризовано рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя, розроблено діагностичний інструментарій її дослідження; укладено програму експериментальної роботи; здійснено констатувальний етап експерименту; теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічні умови її реалізації.

На третьому етапі (2013–2016 рр.) – *експериментально-узагальнювальному* – експериментально перевірено ефективність реалізації моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічні умови її впровадження; здійснено порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального етапів експерименту; узагальнено та оформлено результати експериментальної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка та Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Усього дослідженням охоплено 555 осіб (24 викладачі факультетів підготовки майбутніх педагогів початкової ланки освіти, 46 учителів початкової школи, 485 студентів). У тому числі, в експериментальній роботі взяли участь 321 студент напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта».

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

– *вперше* теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи (теоретико-методологічний, змістово-процесуальний, діагностувально-результативний блоки) та педагогічні умови її реалізації; розроблено структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний компоненти); виокремлено критерії (спонукально-мотиваційний, гносеологічно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-здоров'язбережувальний)

і відповідні показники; охарактеризовано рівні сформованості (професійно-творчий, продуктивний, частково-пошуковий, репродуктивний); обґрунтовано структуру здоров'язбережувального середовища початкової школи (програмно-змістовий, суб'єктно-соціальний, технологічно-ресурсний, просторово-предметний компоненти); визначено зміст та напрями створення здоров'язбережувального середовища (освітній, виховний, діагностувальний, гігієнічний, інклюзивний, просторовий); обґрунтовано сутність поняття «підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи»;

– *удосконалено* зміст та напрями конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ (освітній, профілактично-виховний, діагностично-корекційний, ергономічно-інфраструктурний), уточнено сутність понять «здоров'язбережувальне середовище початкової школи», «здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи» та ін.;

– *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про способи використання копінг-стратегій та моделей емпіричного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в експериментальній перевірці ефективності впровадження моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи шляхом упровадження в професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи: програми формування продуктивних копінг-стратегій майбутніх учителів початкової школи з метою формування їх мотивації до створення здоров'язбережувального середовища; технологічних алгоритмів використання в підготовці майбутнього педагога циклів емпіричного навчання Л. Джоупін, Д. Колба, К. Мелландера; реалізації методики педагогічної діагностики рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи; упровадження авторського міждисциплінарного курсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи». Практичний poradnik «Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» стане у нагоді викладачам і студентам вищих педагогічних навчальних закладів у процесі професійної підготовки. Результати дослідження можуть бути використані в системі післядипломної педагогічної освіти та самоосвітній діяльності фахівців.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 700 від 26. 06. 2015 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 1646/01 від 02. 07. 2015 р.), Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка (довідка № 1763 від 03. 07. 2015 р.), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка № 25.2/1023 від 14. 07. 2015 р.).

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні результати дослідження відображено в доповідях на наукових, науково-практичних, науково-методичних конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: «Інноваційні технології у професійному розвитку педагогічних працівників та керівників закладів освіти» (Біла Церква, 2012), «Антропологічні виміри науки й освіти: досягнення та перспективи» (Мелітополь, 2012), «Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce» (Гданськ, Польща, 2014), «Основні напрями підготовки сучасного вчителя: глобалізація, стандартизація, інтеграція» (Умань, 2014), «Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна» (Полтава, 2015), «Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі» (Київ, 2016); *всеукраїнських*: «Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя» (Умань, 2012), «Професійно-творча самореалізація педагога в умовах інноваційної освіти» (Суми, 2012), «Актуальні проблеми підготовки фізичного виховання: теорія та практика» (Умань, 2013–2015), «Фізична культура дітей, підлітків, молоді та дорослого населення в сучасному світі» (Умань, 2014–2015), «Підготовка компетентного фахівця в умовах глобалізаційних процесів» (Умань, 2014), «Евристична освіта у суспільстві нових соціальних та особистісних цінностей» (Суми, 2014), «Гуманізація освітньо-виховного простору початкової школи: теорія і практика» (Миколаїв, 2016), «Формування здоров'язберігаючих компетенцій дітей та молоді: проблеми, розвиток, супровід» (Умань, 2016); *науково-методичних семінарах*: «Сучасні наукові дослідження у галузі професійної педагогічної освіти» (Умань, 2012), «Формування компетентного фахівця в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу» (Умань, 2013).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в 20 публікаціях, з яких 7 статей у провідних наукових фахових виданнях України (1 у співавторстві), 1 стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні, 11 публікацій у збірниках матеріалів конференцій і наукових праць, 1 видання навчально-методичного характеру.

Особистий внесок здобувача. У статті «Удосконалення підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі запровадження моделей емпіричного навчання», що опублікована у співавторстві з О. Ярошинською, здобувачем репрезентовано аналіз моделей емпіричного навчання та розроблений технологічний алгоритм використання циклу навчання Д. Колба в підготовці майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (314 позицій, з них – 22 іноземними мовами). Обсяг роботи – 317 сторінок, основний зміст дисертації 210 сторінок, 18 додатків на 69 сторінках. У роботі подано 18 таблиць, 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; представлено методи, етапи наукового пошуку та експериментальну базу; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, відображено їх апробацію.

У першому розділі – **«Теоретичні основи дослідження підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи»** – здійснено теоретичний аналіз проблеми створення здоров'язбережувального середовища початкової школи; розглянуто особливості підготовки майбутнього вчителя до діяльності у визначеному напрямі.

Аналіз наукової літератури з окресленої проблематики засвідчив, що вченими та педагогами-практиками запропоновано та експериментально перевірено шляхи розв'язання завдань здоров'язбереження в початковій школі (формування здорового способу життя школярів, їх валеологічне виховання, формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів та ін.). Визначено необхідність удосконалення здоров'язбережувального аспекту освітнього процесу в сучасній початковій ланці освіти на основі створення середовищної взаємодії суб'єктів.

У результаті теоретичного аналізу проблеми запропоновано авторське визначення понять «освітнє середовище початкової школи», «здоров'язбереження», «здоров'язбережувальний простір особистості молодшого школяра», «здоров'язбережувальний простір навчального закладу», «здоров'язбережувальне середовище початкової школи» тощо.

Окреслено компонентний склад здоров'язбережувального середовища початкової школи (програмно-змістовий, суб'єктно-соціальний, технологічно-ресурсний, просторово-предметний компоненти) та репрезентовано їх характеристику.

З метою формування цілісного уявлення про досліджуваний процес визначено зміст та напрями діяльності вчителя початкової школи щодо створення здоров'язбережувального середовища: освітній, виховний, діагностувальний, гігієнічний, інклюзивний, просторовий.

З'ясовано, що підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи – це педагогічний процес, що є компонентом цілісної професійної підготовки майбутнього педагога, спрямований на усвідомлення важливості та необхідності створення

здоров'язбережувального середовища в майбутній професії, формування знань, умінь і навичок здоров'язбережувальної діяльності за напрямками проектування середовища та розвиток якостей, що сприятимуть ефективності його створення та професійній самореалізації.

Узагальнено сучасні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти, що зумовлюють напрями модернізації підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища – організація освітньої взаємодії суб'єктів професійної підготовки на основі стратегії суб'єктності, практичної орієнтованості та здоров'язбереження.

У другому розділі – **«Розробка моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації»** – визначено зміст, структуру, критерії і показники та охарактеризовано рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи; теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, обґрунтовано педагогічні умови її реалізації.

У дослідженні здоров'язбережувальну компетентність майбутнього вчителя початкової школи визначено як результат його підготовки до створення здоров'язбережувального середовища. Це компонентне утворення в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, яке об'єднує в єдине мотиви професійної і здоров'язбережувальної діяльності, систему знань, умінь та навичок організації взаємодії «вчитель – учень – батьки» на засадах здоров'язбереження, оптимальне поєднання яких на основі особистісних якостей, досвіду майбутнього вчителя та прагнення до професійного саморозвитку забезпечує готовність і здатність майбутнього педагога створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи.

У структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи виокремлено такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний. Охарактеризовано критерії та показники їх сформованості (спонукально-мотиваційний, гносеологічно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-здоров'язбережувальний). Визначено рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи: високий (професійно-творчий), достатній (продуктивний), середній (частково-пошуковий), низький (репродуктивний).

Теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, яка складається із трьох блоків: теоретико-методологічного, змістово-процесуального та діагностувально-результативного (рис. 1).

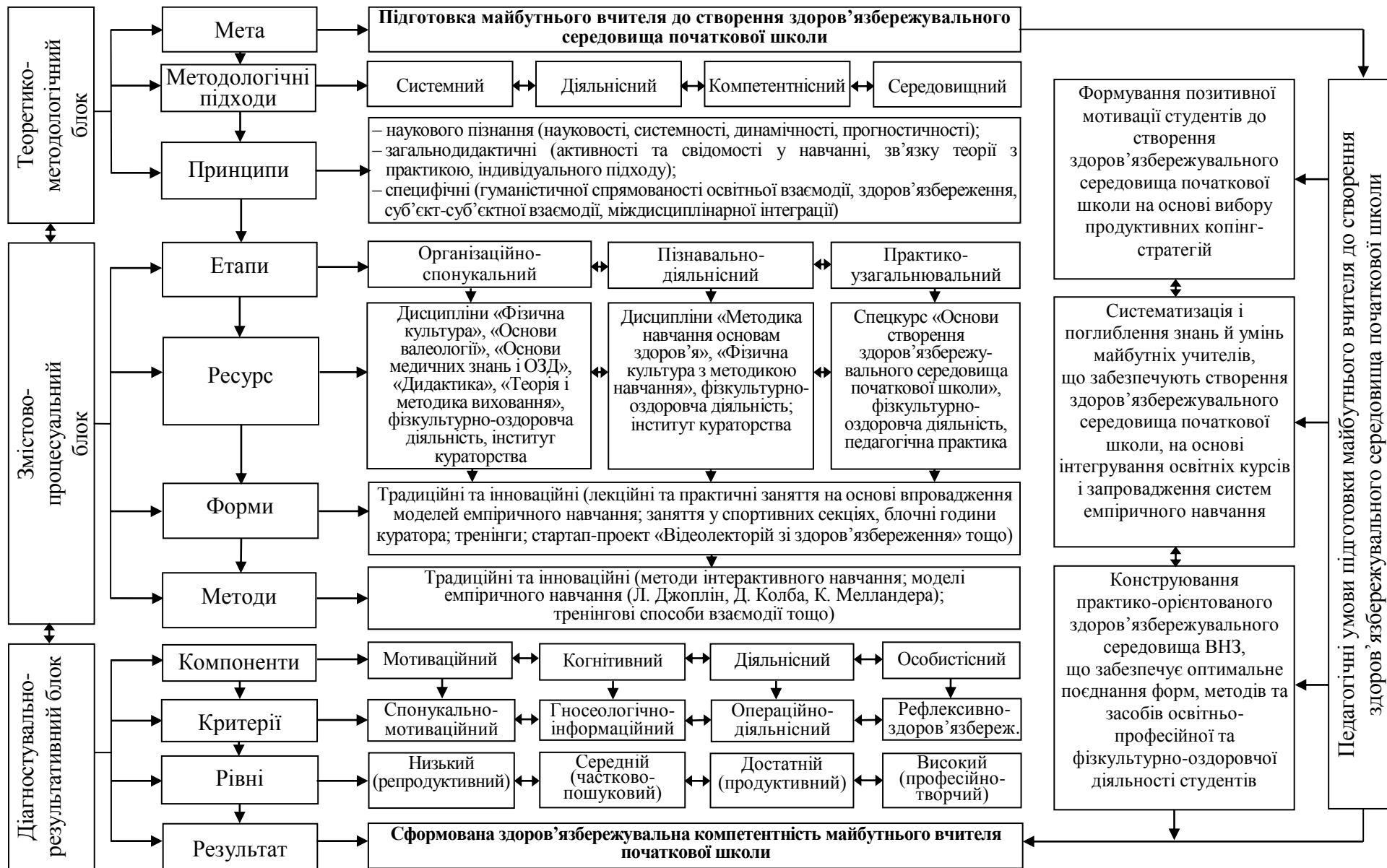

Рис. 1. Модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи

З'ясовано, що педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи – це комплекс взаємопов'язаних і цілеспрямовано створюваних обставин у системі професійної підготовки майбутнього педагога, реалізація яких забезпечує ефективне впровадження моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та досягнення очікуваного результату – належного рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя.

Обґрунтовано, що формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій забезпечує попередження або активне подолання труднощів, стресів, які виникають у процесі професійної підготовки, що уможлиблює індивідуальну траєкторію формування позитивної мотивації до педагогічної та здоров'язбережувальної діяльності.

З метою систематизації і поглиблення знань, удосконалення вмінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, обґрунтовано доцільність інтегрування освітніх курсів і запровадження систем емпіричного навчання, зокрема Л. Джоуплін, Д. Колба, К. Мелландера. Доведено необхідність конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ, що забезпечує оптимальне поєднання форм, методів і засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів. Визначено й охарактеризовано напрями його створення: освітній, профілактично-виховний, діагностично-корекційний, ергономічно-інфраструктурний.

У третьому розділі – **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи»** – представлено програму експериментальної роботи; проаналізовано результати констатувального та формувального етапів; визначено й експериментально перевірено ефективність моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації; інтерпретовано результати експериментального дослідження.

У розробленій програмі експериментальної роботи репрезентовано мету, зміст та завдання основних її етапів, обґрунтовано використання діагностичних методик та статистичних методів дослідження.

У процесі констатувального етапу експериментальної роботи з'ясовано, що ряд дисциплін підготовки педагога зазначеного напрямку мають значний потенціал для формування показників його здоров'язбережувальної компетентності. Діагностувальна частина експерименту засвідчила недостатню ефективність традиційної організації навчальної діяльності у ВНЗ у цьому напрямі.

Розроблено та впроваджено поетапну програму експериментальної перевірки моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації, яка передбачала організаційно-спонукальний, пізнавально-діяльнісний, практико-узагальнювальний етапи.

Організаційно-спонукальний етап експериментальної роботи забезпечив формування позитивної мотивації та елементарних знань студентів про створення здоров'язбережувального середовища початкової школи й був реалізований під час викладання дисциплін «Фізична культура», «Основи валеології», «Основи медичних знань і охорона здоров'я дітей», «Дидактика», «Теорія і методика виховання», позааудиторних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів (заняття у спортивних секціях) та роботи інституту кураторства. Упровадження програми формування продуктивних копінг-стратегій майбутніх учителів початкової школи забезпечило узагальнення та засвоєння кожним студентом блоку власних продуктивних копінг-стратегій, які відповідають його психологічним особливостям, що виявляються у складних ситуаціях професійного становлення.

У ході пізнавально-апробаційного етапу на основі інтегрування освітніх курсів і запровадження технологічних алгоритмів використання систем емпіричного навчання (Л. Джоупін, К. Мелландера) закріплено мотивацію студентів, розпочато формування системних знань й умінь майбутніх учителів з метою створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Змістовий ресурс експериментальної роботи включав навчальні дисципліни «Методика навчання основам здоров'я», «Фізична культура з методикою навчання», а також передбачав використання позааудиторних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності та роботи інституту кураторства (стартап-проект «Відеолекторій зі здоров'язбереження»).

На практико-узагальнювальному етапі здійснено систематизацію й поглиблення знань й умінь студентів зі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, збагачення практичного досвіду майбутніх учителів через упровадження спецкурсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи», використання позааудиторних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів, проходження педагогічної практики. Запроваджено технологічний алгоритм використання моделі емпіричного навчання Д. Колба, інноваційні форми (бінарні лекції, лекції-візуалізації, керовані лекції, лекції з паузами, лекційні та практичні заняття за моделлю емпіричного навчання, спортивні секції на основі здоров'язбережувального моніторингу, блочні години куратора, стартап-проект тощо) та методи (навчально-педагогічні та рольові ігри, практико-орієнтованих пауз, інформаційно-дискусійних бесід, тренінгових способів взаємодії, інтерактивного навчання тощо) освітньої взаємодії.

На всіх етапах експериментальної роботи реалізовано систему заходів освітнього, профілактично-виховного, діагностично-корекційного та ергономічно-інфраструктурного напрямів конструювання середовища ВНЗ (інформаційно-дискусійні бесіди, здоров'язбережувальний моніторинг, тренінги тощо), яка забезпечила формування компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів у експериментальних групах.

На прикінцевому етапі роботи з метою ґрунтовної інтерпретації результатів експерименту здійснено порівняння результатів оцінювання сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних і експериментальних груп (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи за результатами констатувального та формувального етапів експерименту

Рівень	Контрольні групи (КГ)				Експериментальні групи (ЕГ)			
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		На початку експерименту		Наприкінці експерименту	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Високий	6	3,8	18	11,3	6	3,7	30	18,5
Достатній	19	11,9	37	23,3	18	11,1	57	35,2
Середній	66	41,5	65	40,9	67	41,4	49	30,2
Низький	68	42,8	39	24,5	71	43,8	26	16,1

На основі кількісного та якісного порівняльного аналізу результатів формувального етапу експерименту зроблено висновок, про позитивну динаміку сформованості досліджуваної компетентності у студентів експериментальних груп. Так, професійно-творчий рівень сформованості компетентності виявлено у 18,5 % студентів, а продуктивний – у 35,2 %, що засвідчило їх здатність до створення здоров'язбережувального середовища на високому та достатньому рівнях. Ефективність реалізації авторської моделі доведено шляхом порівняння результатів констатувального і формувального етапів експерименту та визначення спостережуваного значення t-критерію Стьюдента ($t_{\text{спост}} > t_{\text{кр}} = 2,862 > 0,1714$).

ВИСНОВКИ

1. У результаті теоретичного аналізу стану розробленості досліджуваної проблеми в науковій літературі та освітній практиці з'ясовано, що вирішення питання створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі полісуб'єктної взаємодії лише розпочато в наукових розвідках вітчизняних науковців. Засвідчено про недостатній рівень розробки теоретичних та методичних основ підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища.

На основі аналізу понятійного апарату проблеми дослідження уточнено сутність понять «освітнє середовище початкової школи», «здоров'язбереження», «здоров'язбережувальний простір особистості молодшого школяра», «здоров'язбережувальний простір навчального закладу» та ін.

У межах дослідження здоров'язбереження в освітньому процесі тлумачиться як комплекс дій та заходів учасників взаємодії в початковій школі з метою цілісного розв'язання проблеми збереження і зміцнення фізичного, духовного та соціального здоров'я учнів, формування їх здоров'язбережувальної компетентності.

2. Визначено сутність поняття «здоров'язбережувальне середовище початкової школи», яке визначається як педагогічно організована система умов, що впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів початкової освіти і забезпечують ефективність освітнього процесу на основі формування пріоритетного ставлення до здоров'я як найбільшої життєвої цінності, функціонування здоров'язбережувальних методів, технологій та засобів з метою розвитку здоров'язбережувальної компетентності його суб'єктів. У структурі здоров'язбережувального середовища початкової школи виокремлено компоненти: програмно-змістовий, суб'єктно-соціальний, технологічно-ресурсний, просторово-предметний. Охарактеризовано їх сутність та специфіку організації.

Доведено, що створення здоров'язбережувального середовища початкової школи передбачає спільну активну полісуб'єктну діяльність учасників освітньої взаємодії у початковій ланці освіти, що спрямована на проектування та реалізацію умов (середовища), які забезпечують здоров'язбережувальний ефект у системі взаємодії «вчитель – учень – батьки». Виокремлено та охарактеризовано напрями реалізації ідеї здоров'язбереження в початковій школі на засадах педагогічного дизайну: освітній, виховний, діагностувальний, гігієнічний, інклюзивний, просторовий.

3. З'ясовано, що результат підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища може бути визначений категорією «здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи», що тлумачиться як компонентне утворення в структурі його професійної компетентності, об'єднує в єдине мотиви професійної і здоров'язбережувальної діяльності, систему знань, умінь та навичок організації взаємодії «вчитель – учень – батьки» на засадах здоров'язбереження, оптимальне поєднання яких на основі особистісних якостей, набутого досвіду та прагнення до професійного саморозвитку забезпечує готовність і здатність майбутнього педагога створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи.

У структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи виокремлено мотиваційний, когнітивний, діяльнісний

та особистісний компоненти. Визначено критерії (спонукально-мотиваційний, гносеологічно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-здоров'язбережувальний), показники й охарактеризовано рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності (високий (професійно-творчий), достатній (продуктивний), середній (частково-пошуковий), низький (репродуктивний)).

4. Теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, що представлена у вигляді трьох блоків.

Теоретико-методологічний блок моделі відображає: мету діяльності та завдання, що її конкретизують; методологічні підходи (системний, діяльнісний, компетентнісний, середовищний) і принципи успішної реалізації модельованого процесу (наукового пізнання, загальнодидактичні й специфічні принципи).

Змістово-процесуальний блок характеризує етапи її реалізації (організаційно-спонукальний, пізнавально-діяльнісний, практико-узагальнювальний), змістовий ресурс. Визначено найбільш ефективні форми взаємодії (лекційні та практичні заняття на основі впровадження моделей емпіричного навчання, заняття у спортивних секціях, блочні години куратора, стартап-проект «Відеолекторій зі здоров'язбереження») та методи (інтерактивного навчання, моделі емпіричного навчання, тренінгові способи взаємодії тощо).

Діагностувально-результативний блок моделі репрезентує компоненти здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний), критерії її діагностування, рівні сформованості та передбачуваний результат.

5. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел, власних суджень, використання математично-статистичного аналізу визначено педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. З'ясовано важливість формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій, систематизації та поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, на основі інтегрування освітніх курсів і запровадження систем емпіричного навчання, конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ. Доведено, що реалізація визначених педагогічних умов забезпечує оптимальне поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів.

6. Експериментально перевірено ефективність реалізації моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її впровадження.

Результативність поетапної експериментальної програми забезпечена виконанням продуктивних копінг-стратегій майбутніх учителів початкової школи для їх мотивації до створення здоров'язбережувального середовища, що передбачало запровадження технологічних алгоритмів використання систем емпіричного навчання з метою систематизації та поглиблення знань і практичних умінь майбутніх учителів, апробацію авторського міждисциплінарного курсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» і забезпечило реалізацію стратегії суб'єктності, практичної орієнтованості та здоров'язбереження у професійній підготовці, сприяло конструюванню практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ.

Порівняння результатів на констатувальному та формувальному етапах експерименту засвідчило позитивну динаміку рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів експериментальних груп порівняно з контрольними. Перевірка статистичної гіпотези за значенням t-критерію Стьюдента підтвердила ефективність удосконалення підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі впровадження авторської моделі та визначених педагогічних умов, що забезпечило досягнення поставленої мети.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальший науковий пошук вбачаємо у вивченні питань інтеграції діяльності вчителя початкової та основної школи у створенні здоров'язбережувального середовища закладу, у підготовці вчителів-практиків до реалізації ідеї здоров'язбереження на засадах педагогічного дизайну в системі післядипломної освіти та вдосконаленні шляхів самоосвіти педагогів у визначеному напрямі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Доля Т. М. До питання феномену здоров'язбережувального середовища початкової школи / Т. М. Доля // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. праць / ред. кол.: І. П. Аносов (голов. ред.) та ін. – Мелітополь: Мелітополь, 2012. – Вип. 9. – С. 238–244.

2. Доля Т. Формування здорового способу життя школярів як актуальне завдання професійної діяльності вчителя / Тетяна Доля // Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 26–34.

3. Осадченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи як педагогічна

проблема / Т. М. Осадченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 7 (41). – С. 309–316.

4. Осадченко Т. М. Структурні компоненти готовності майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи / Т. М. Осадченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2015. – Вип. 124. – С. 192–195. – (Серія : Педагогічні науки).

5. Осадченко Т. Використання здоров'язбережувальних технологій як педагогічна умова підготовки майбутнього вчителя початкової школи / Тетяна Осадченко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015. – Вип. 15. – С. 229–234. – (Серія : Педагогічні науки).

6. Осадченко Т. М. Структурні компоненти здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи / Т. М. Осадченко // Наукові записки / ред. кол. : В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – Вип. 147. – С. 261–264. – (Серія : Педагогічні науки).

7. Osadchenko T. Experimental study of readiness of the future teacher to create the health preservation environment at primary school / Tetiana Osadchenko // The Advanced Science Journal. – Volume 2015. – Issue 05. – United states, 2015. – P. 56–60.

8. Осадченко Т. Удосконалення підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі запровадження моделей емпіричного навчання / Т. Осадченко, О. Ярошинська // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 37 : Педагогіка. – С. 170–180.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Доля Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до формування здоров'язбережувального середовища / Тетяна Доля // Сучасні наукові дослідження у галузі професійної педагогічної освіти : матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару (Умань, 30 березня 2012 р.) / ред. кол. : Ткачук Л. В. та ін. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – С. 25–27.

10. Доля Т. М. Основні шляхи формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному процесі / Т. М. Доля // Інноваційні технології у професійному розвитку педагогічних працівників та керівників закладів освіти : тези міжнар. наук.-практ. конф. (Біла Церква, 24–25 квітня 2012 р.) / за наук. ред. В. В. Олійника (голова), Н. І. Клоккар (заступник голови), М. В. Кухарева, А. Заманова, Н. С. Побірченко, Е. Р. Багрямана, М. А. Дмитрієвої. – Біла Церква : КОШОПК, 2012. – С. 21–23.

11. Доля Т. Особливості процесу формування уявлень молодших школярів про здоровий спосіб життя / Тетяна Доля // Актуальні проблеми

фізичного виховання: теорія та практика : матеріали II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Умань, 19 квітня 2013 р.) / [ред. кол. : Ткачук Л. В. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2013. – С. 24–29.

12. Доля Т. Формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища / Тетяна Доля // Формування компетентного фахівця в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу : матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару (Умань, 12 квітня 2013 р.) / ред. кол.: Ярошинська О. О. та ін. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – С. 25–27.

13. Доля Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища як невід'ємна складова його фахового становлення / Тетяна Доля // Підготовка компетентного вчителя: традиції та інновації : матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару (Умань, 21 березня 2014 р.) / ред. кол. : Ярошинська О. О. та ін. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – С. 69–72.

14. Осадченко Т. М. Основні напрямки професійної діяльності вчителя щодо формування здорового способу життя школярів / Т. М. Осадченко // Фізична культура дітей, підлітків, молоді та дорослого населення в сучасному світі : матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., (Умань, 12 квітня 2014 р.) / [ред. кол. : Ярошинська О. О. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – С. 44–45.

15. Dolia T. Preparing of a future elementary school teacher for making up of health keeping surroundings / Tetiana Dolia // Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce : materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej (w Rowach w okresie 26–27 wrzesień 2014 r.) / redakcja naukowa : Waldemar Moska, Stanisław Przybylski, Dariusz Skalski. – Gdansk, 2014. – S. 215–221.

16. Осадченко Т. Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, як основне завдання в підготовці майбутнього вчителя / Тетяна Осадченко // Основні напрями підготовки сучасного вчителя: глобалізація, стандартизація, інтеграція : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Умань, 30–31 жовтня 2014 р.) / ред. кол. : Н. С. Побірченко, О. І. Безлюдний, Т. Д. Кочубей та ін. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2014. – С. 101–103.

17. Осадченко Т. Нетрадиційні методи оздоровлення учнів початкової школи / Тетяна Осадченко // Актуальні проблеми фізичного виховання: теорія та практика : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Умань, 16 березня 2015 р.) / [ред. кол. : Сокирська В. В. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – С. 58–63.

18. Осадченко Т. М. Сутність здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи / Т. М. Осадченко // Педагогіка і психологія: актуальні проблеми на сучасному етапі : матеріали міжнар. наук.-

практ. конф. (Київ, 1–2 квітня 2016 р.). – К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. – С. 55–57.

19. Осадченко Т. М. Показники оцінювання рівня сформованості здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи / Т. М. Осадченко // Формування здоров'язберігаючих компетенцій дітей та молоді: проблеми, розвиток, супровід : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 21 квітня 2016 р.) / ред. кол. : П'ясецька Н. А. [та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. – С. 74–78.

20. Осадченко Т. Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи : практичний poradnik / Тетяна Осадченко. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. – 234 с.

АНОТАЦІЇ

Осадченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2017.

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню проблеми підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Виявлено стан розробленості досліджуваної проблеми в науковій літературі та освітній практиці, визначено термінологічний апарат дослідження. Визначено структуру здоров'язбережувального середовища початкової школи, зміст та напрями діяльності вчителя з його створення.

Виокремлено компоненти і критерії, показники та рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності визначеного напрямку. Експериментально підтверджено ефективність розробленої моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації.

Ключові слова: здоров'язбережувальне середовище початкової школи, здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи, модель, педагогічні умови, професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи.

Осадченко Т. М. Подготовка будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франка, Житомир, 2017.

Диссертационная работа посвящена исследованию проблемы подготовки будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы.

Проанализирована степень разработанности исследуемой проблемы в научной литературе и образовательной практике. Определен терминологический аппарат проблемы исследования. Представлена авторская интерпретация понятий «подготовка будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы», «здоровьесберегательная компетентность будущего учителя начальной школы» и др.

Раскрыта сущность процесса создания здоровьесберегательной среды начальной школы. Определен ее компонентный состав (программно-содержательный, субъектно-социальный, технологическо-ресурсный, пространственно-предметный). Выделены и охарактеризованы направления реализации идеи здоровьесбережения в условиях начальной школы на основе педагогического дизайна: образовательный, воспитательный, диагностический, гигиенический, инклюзивный, пространственный.

Результат подготовки будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы репрезентирован понятием «здоровьесберегательная компетентность будущего учителя начальной школы». Схарактеризованы составляющие компоненты здоровьесберегательной компетентности будущего учителя начальной школы, критерии, показатели и уровни их сформированности.

Научно обоснована модель подготовки будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы. Она представлена в виде трех блоков: теоретико-методологического, содержательно-процессуального и диагностическо-результативного. Теоретико-методологический блок модели изучаемого процесса отражает цель деятельности и задачи, которые ее конкретизируют; методологические подходы (системный, деятельностный, компетентностный, средовой) и принципы успешной реализации моделируемого процесса (научного познания, общедидактические и специфические принципы). Содержательно-процессуальный блок модели включает этапы реализации модели (организационно-побудительный, познавательно-деятельностный, практико-обобщающий), содержательный ресурс, формы и методы взаимодействия. Диагностическо-результативный блок модели представляет компоненты здоровьесберегательной компетентности будущих учителей начальной школы, критерии ее диагностики, уровни сформированности, как результата внедрения предлагаемой модели.

Выявлены и экспериментально проверены педагогические условия реализации модели подготовки будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы: формирование положительной мотивации студентов к созданию здоровьесберегательной

среды начальной школы на основе выбора эффективных копинг-стратегий; систематизация и углубление знаний и умений будущих учителей, обеспечивающих создание здоровьесберегательной среды начальной школы, на основе интеграции образовательных курсов и введение систем эмпирического обучения; конструирование практико-ориентированной здоровьесберегательной среды вуза, обеспечивающей оптимальное сочетание форм, методов и средств образовательно-профессиональной и физкультурно-оздоровительной деятельности студентов.

Экспериментально подтверждена эффективность внедрения в учебно-воспитательный процесс высших педагогических учебных заведений модели подготовки будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы и педагогических условий ее реализации.

Ключевые слова: здоровьесберегательная среда начальной школы, здоровьесберегательная компетентность будущего учителя начальной школы, модель, педагогические условия, профессиональная подготовка будущего учителя начальной школы.

Osadchenko T.M. Preparation of a future teacher for creation of a health caring environment for primary school. – Manuscript.

A dissertation for obtaining a scientific degree of a candidate of pedagogic science under specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – Zhytomyr State University named after Ivan Franko, Zhytomyr, 2017.

The dissertation reveals the problem of preparation of a future teacher for creation of a health caring environment for primary school.

The level of research of the given problem in scientific literature and educational practice has been defined. A term apparatus of the research has been determined. The essence and the structure of a health caring environment of the primary school, the contents and directions of the teacher's activity since its creation have been described.

Structural components, criteria, indicators and levels of development of health caring competence of a future teacher of primary school have been revealed. The model of preparation of a future teacher for creation of a health caring environment of primary school has been scientifically adjusted. The effectiveness of developed teaching conditions of the implementation of a model of preparation of a future teacher for creation of a health caring environment of primary educational level has been defined and experimentally proved.

Key words: health caring environment of the primary school, health caring competence of a future teacher of primary school, model, teaching conditions, professional preparation of a future teacher of primary school.